

УДК 625.7/.8

НЕОБХІДНІСТЬ ГАРМОНІЗАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОГО ЗАКОНОДАВСТВА З МІЖНАРОДНОЮ ПРАКТИКОЮ ЗАСТОСУВАННЯ ПРОФОРМ FIDIC

*Бібік Ю.М., завідувач відділу економічних досліджень та визначення вартості дорожніх робіт
Бельська О.Л., молодший науковий співробітник відділу економічних досліджень та визначення
вартості дорожніх робіт*

*Гайдукова С.Ю., молодший науковий співробітник відділу економічних досліджень та
визначення вартості дорожніх робіт*

*Державне підприємство «Державний дорожній науково-дослідний інститут
імені М.П. Шульгіна» (ДП «ДерждорНДІ»)*

Вступ

В сучасних умовах наближення України до Європейського Союзу та великою кількістю проектів, і саме в дорожній галузі, із залученням коштів Міжнародних фінансових організацій виникає необхідність гармонізації вітчизняного законодавства із міжнародною практикою. Застосування в практиці проформ FIDIC є важливим кроком, що сприятиме формуванню сприятливого інвестиційного клімату в будівництві. Для реалізації принципів FIDIC впродовж багатьох років триває робота над активізацією процесу запровадження FIDIC та вдосконаленням для цього нормативно-правової бази у сфері будівництва. Звичайно, вже декілька років на деяких об'єктах Укравтодор та його підрозділи беруть участь у здійсненні проектів будівництва та реконструкції за умовами контракту FIDIC. За цей час накопичено певний досвід і прийнято рішення про впровадження умов контракту FIDIC у дорожньому господарстві України.

Постановка проблеми

Реальне впровадження умов контракту FIDIC у дорожньому господарстві України потребує суттєвих змін на законодавчому рівні і в першу чергу у системі ціноутворення та взаємовідносин між замовником і підрядником. При цьому немає необхідності відмінити всі чинні норми, а потрібно лише внести зміни та доповнення до окремих положень щодо умов застосування системи FIDIC та розробити проекти нових нормативних документів, які визначають права і обов'язки основних учасників інвестиційно-будівельного процесу за Умов контракту FIDIC.

Основна частина

Дорожня галузь є однією з найважливіших галузей матеріального виробництва, яка відрізняється від інших галузей. Спорудження об'єктів нерухомості характеризується рядом особливостей, а саме - процес протяжний у часі, що носить мультидисциплінарний характер, вимагає залучення значних фінансових, технічних та професійних ресурсів. Об'єкти дорожнього будівництва, як правило, мають високу вартість, а побудовану нерухомість розраховано на багаторічну експлуатацію [1].

Вже тривалий час відбувається процес перегляду та вдосконалення існуючої нормативно-правової бази у сфері дорожнього будівництва. Розроблено та затверджено ряд основних документів, зокрема державні будівельні норми, стандарти, нормативно-правові акти, які

регламентують принципи будівництва. Проте, разом із залученням значних іноземних інвестицій виникає чимало нових проблем: відсутність чіткого і довгострокового планування інфраструктурного будівництва, надмірна регуляція з боку держави, завищені витрати бюджетних коштів, відхилення від графіків будівництва об'єктів та інші. Також згідно із Законом України «Про публічні закупівлі» в українських тендерах можуть брати участь і резиденти, і нерезиденти, але останнім можуть бути незрозумілі наші стандарти та порядки укладення та виконання договорів. Тому виникла об'єктивна необхідність у застосуванні умов типових контрактів FIDIC.

Перші проформи FIDIC було розроблено Міжнародною федерацією інженерів-консультантів для регулювання контрактних взаємовідносин, де особливе місце надається представнику замовника (інженер-консультант). Це свого роду технічний контролер, який виступає представником замовника на будівельному майданчику, приймає важливі технічні рішення, контролює процеси оплати, перевіряє та контролює якість і порядок виконання робіт та ін. Представником замовника може бути як фізична особа, так і компанія. І що важливо, не потрібно плутати представника замовника з технічним наглядом в тому вигляді, як ми звикли його використовувати в Україні [2].

Проформи FIDIC не є нормативно - законодавчим документом і є рекомендованими до застосування. В цілому це найпопулярніші типові форми комерційних контрактів у будівництві, мають репутацію зразків найкращої міжнародної ділової практики. При розробці проформ і їх опублікуванні було визначено, що ці проформи є своєрідним «посібником для роботи», але ніяк не остаточною і єдиною можливою версією для застосування. Проформами FIDIC передбачено механізм врахування особливостей національного законодавства та специфіки кожного об'єкта будівництва. Структура всіх проформ передбачає наявність двох частин: Загальні умови контракту і Особливі умови, останні необхідні саме для того, щоб виділити і врахувати особливості національного законодавства та особливості проекту. Проформи завжди доопрацьовуються з урахуванням особливостей законодавства країни, де їх планують використовувати.

Окрім проформ типових контрактів FIDIC публікує докладні коментарі, методичні посібники та рекомендації щодо застосування кожного із зазначених типових контрактів, нормативи контрактної документації та угод між замовником і консультантом, форми для проведення тендерів, інформаційні дані для інженерів консультантів, замовників, кваліфікаційні анкети, звіти про заходи, організатором яких виступає FIDIC, а також інші документи, що регламентують відносини між учасниками інвестиційно-будівельної діяльності [3].

Загалом FIDIC розроблено дев'ять проформ контрактної документації, а саме:

1. «Умови контракту на спорудження об'єктів цивільного будівництва» («Червона книга») – “Conditions of Contract for Works in Civil Engineering Construction” (“Red Book”).
2. «Типовий договір між замовником і консультантом на надання послуг» («Біла книга») – “Client / Consultant Model Services Agreement” (“White Book”).
3. «Умови контракту на проектування, будівництво і здачу об'єктів «під ключ» («Помаранчева книга») – “Conditions of Contract for Design-Build and Turnkey” (“Orange Book”).
4. «Умови контракту на електромонтажні роботи і роботи з монтажу механічного устаткування» («Жовта книга») – “Conditions of contract for Electrical and Mechanical Works” (“Yellow Book”).
5. «Умови субдоговорів на спорудження об'єктів цивільного будівництва» – “Conditions of Subcontract for Works in Civil Engineering Construction”.
6. «Умови контракту на будівництво» («Нова Червона книга») – “Conditions of Contract for Construction, First Edition”, (“New Red Book”) – рекомендуються при проведенні будівельних або інженерних робіт, спроектованих замовником або його представником, інженером.

7. «Умови контракту на поставку обладнання, проектування і будівництво» («Нова Жовта книга») – “Conditions of Contract for Plant and Design and Build, First Edition” (“New Yellow Book”).

8. «Умови контракту для проектів, які виконуються «під ключ» («Срібна книга») – “Condition for Contract for EPC Turnkey, First Edition” (“Silver Book”).

9. «Скорочена форма контракту» («Зелена книга») – “Short Form of Contract, First Edition” (“Green Book”) [4].

Для того, щоб будівельний контракт міг застосовуватися в Україні, його положення і правила не повинні суперечити законодавству країни. З цією метою контракти FIDIC структуровані таким чином, щоб могли використовуватися в різних юрисдикціях, в ідеалі - при мінімальних змінах структури і загальних будівельних механізмів, передбачених у контрактах.

У будь-якому випадку правова специфіка України буде переважати над проформами FIDIC. Хоча можливий і такий варіант, що в процесі активного використання проформ FIDIC чинне законодавство може бути змінено відповідно до рекомендацій FIDIC, наприклад, як це зробив Казахстан.

Іншою проблемою вважають те, що угоди за проформами FIDIC можуть бути вкрай обтяжливими для підрядника. Детальний аналіз книг FIDIC дозволяє стверджувати те, що контракти за умовами FIDIC являються достатньо збалансованими угодами, а досвідчений підрядник може отримати значну кількість переваг від використання таких договорів, у тому числі й матеріальних [5].

Значні кроки для впровадження умов контракту FIDIC вже зроблено. Так, в 2016 році було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо реформування системи управління автомобільними дорогами загального користування» від 17.11.2016 р. №1764-19, за допомогою якого вносяться зміни в ряд законопроектів з приводу застосування стандартів FIDIC, а також затверджено постанову Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2016 р. №1065 «Про затвердження вимог щодо проведення контролю якості робіт з нового будівництва, реконструкції та капітального ремонту автомобільних доріг загального користування». Також наказом Мінрегіону від 08.08.2017 №192 внесено Зміну №11 до Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників Випуск 64 «Будівельні, монтажні та ремонтно-будівельні роботи», а саме доповнено підрозділ «Професіонали» новою позицією – інженер-консультант. Таким чином, такі спеціалісти здійснюватимуть незалежний контроль за якістю та термінами виконання будівельних робіт – від підготовки проектної документації до завершальних етапів реалізації проекту. Наступним кроком має бути встановлення на державному рівні вимог до атестування інженерів-консультантів та надання їм кваліфікаційних сертифікатів.

Специфіка українського будівельного законодавства, безумовно, вимагає внесення часом значних змін в контракти FIDIC для їх адаптації та можливості використання в Україні. Звичайно, це вимагає кваліфікованої юридичної допомоги як для замовника, так і для підрядника. Однак контракти FIDIC можуть бути хорошим стартом, відправною точкою для їх використання в Україні, оскільки вони покликані максимально чітко і уніфіковано врегулювати відносини сторін при будівництві об'єктів. Останнім часом FIDIC в своїх рекомендаціях відкритим текстом говорить про те, що сторонам необхідно залучати місцевих фахівців для адаптації текстів проформ FIDIC до національного законодавства. Тому потрібно переглянути та внести деякі зміни в певні документи, що стосуються будівельного процесу в Україні.

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 01.08.2005 р. №668 «Про затвердження Загальних умов укладення та виконання договорів підряду в капітальному будівництві».

Ці Загальні умови відповідно до Цивільного кодексу України визначають порядок укладення та виконання договорів підряду на проведення робіт з нового будівництва, реконструкції будівель і споруд та технічного переоснащення діючих підприємств, а також комплексів і видів робіт, пов'язаних із капітальним будівництвом об'єктів.

2. ДБН А.3.1-5-2009 «Управління, організація і технологія. Організація будівельного виробництва».

Ці норми встановлюють загальні вимоги до організації будівельного виробництва під час нового будівництва, реконструкції існуючих будівель і споруд, технічного переоснащення діючих підприємств (далі – будівництво) об'єктів будь-якого призначення.

Цих вимог повинні дотримуватись усі учасники будівництва, незалежно від форм власності і відомчої належності. Вимоги цих норм не поширюються на організацію будівельного виробництва під час здійснення капітального ремонту та реставрації існуючих будівель і споруд.

По окремих видах спеціального будівництва в доповнення до цих норм слід враховувати вимоги відомчих нормативних документів, прийнятих у встановленому порядку, які відображають специфіку такого будівництва.

3. ДБН А.2.2-3-2014 «Склад та зміст проектної документації на будівництво».

Ці норми встановлюють склад та зміст проектної документації на нове будівництво, реконструкцію, капітальний ремонт та технічне переоснащення будинків, будівель, споруд будь-якого призначення, їх комплексів або їх частин, лінійних об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури. Додаткові вимоги до об'єктів галузевої специфіки встановлюються галузевими будівельними нормами та нормативними документами, прийнятими відповідно до законодавства.

4. ДСТУ Б Д.1.1-1:2013 «Правила визначення вартості будівництва».

Цей стандарт установлює основні правила з визначення вартості нового будівництва, реконструкції, капітального ремонту та технічного переоснащення будинків, будівель і споруд будь-якого призначення, їх комплексів, лінійних об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури, а також реставрації пам'яток архітектури та містобудування.

ДСТУ Б Д.1.1-1 носить обов'язковий характер при визначенні вартості будівництва об'єктів, що споруджуються за рахунок бюджетних коштів, коштів державних і комунальних підприємств, установ та організацій, а також кредитів, наданих під державні гарантії.

5. ДСТУ-Н Б А.2.2-10:2012 «Настанова з організації проведення експертизи проектної документації на будівництво».

Цей стандарт визначає процедуру проведення експертизи проектної документації на будівництво та містить рекомендації щодо організації порядку її виконання. Положення цього стандарту обов'язкові до застосування при проведенні експертизи проектів будівництва експертами, експертними організаціями, проектувальниками, замовниками будівництва, розпорядниками бюджетних коштів.

6. ДСТУ-Н Б А.2.2-11:2014 «Настанова щодо проведення авторського нагляду за будівництвом».

ДСТУ містить рекомендації щодо здійснення авторського нагляду під час нового будівництва, реконструкції, реставрації, капітального ремонту, технічного переоснащення будинків, будівель, споруд, лінійних об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури. Основні положення про авторський та технічний нагляд викладено у Законі України, а стандарт містить рекомендації з його проведення. Документ містить форми наказів та графіків проведення авторського нагляду.

7. СОУ 42.1-37641918-050:2012 «Порядок визначення вартості капітального ремонту автомобільних доріг загального користування (державного та місцевого значення)».

Цей стандарт встановлює основні правила визначення вартості капітального ремонту автомобільних доріг загального користування (державного та місцевого значення), мостів та інших транспортних споруд (мостових переходів, естакад, шляхопроводів, транспортних розв'язок, підземних та надземних переходів тощо), що входять до складу проекту ремонту автомобільної дороги, і носить обов'язковий характер при визначенні вартості ремонтних робіт, що фінансуються за рахунок коштів державного та місцевого бюджетів, а також кредитів, наданих під державні гарантії [6].

Висновки

Очевидно, що в перспективі застосування контрактів FIDIC дасть поштовх до істотного розвитку будівельної галузі та інвестицій на ринок нерухомості України, оскільки стимулюватиме збільшення фінансових вкладень інвесторів. З іншого боку, на даний момент одним з недоліків цих контрактів є те, що вони передбачають наявність кваліфікованих фахівців, які не тільки складуть, а й належним чином виконають умови контракту. Фахівці такого профілю на українському ринку будівництва відсутні. Більш того, з причини значної вартості використання контрактів FIDIC в процесі будівництва подібний інструмент вигідно використовувати під час реалізації великих і дорогих проектів.

Впровадження найпередовіших контрактних розробок в Україні стримує застаріла нормативно-правова база та великий обсяг інформації, який потрібно адаптувати. Ці проблеми можуть бути вирішені шляхом наступних дій:

- гармонізація чинного законодавства України та міжнародних проформ FIDIC (адаптація українського законодавства до проформ FIDIC або навпаки);
- затвердження офіційного перекладу всіх книг FIDIC на українську мову;
- створення форм звітних фінансових документів, котрі б відповідали як проформам FIDIC, так і чинним українським нормативним документам.

Література

1. Контрактные (договорные) отношения в строительстве, «Сибирский федеральный университет» Институт градостроительства, управления и региональной экономики, Красноярск, 2010.
2. Контракты FIDIC на строительство. Джерело доступу: <https://a-pr.legal.ru/2013/12/30/kontrakty-fidic-na-stroitelstvo-dopolnennaya-statya-dlya-zhurnala/>
3. Роз'яснення щодо роботи з проформами FIDIC та питання мови застосування. Джерело доступу: <https://aecu.org.ua/news/razyasneniya-rabote-proformami-fidic-voprosy-yazyka-primeneniya>
4. <http://fidic.org/search?keys=books&type=book>
5. Умови контракту FIDIC у дорожній галузі України, М. В. Березовський, С. І. Андреев, 2008.
6. Звіт з науково-дослідної роботи «Провести дослідження та підготувати перелік нормативних документів до яких необхідно внести зміни для реалізації контрактів FIDIC», 2016.